

2

שמע ישראל

לימודי תנ"ך בהתכתבות

אלוהי ישראל

אמת מהי?

אף ששאלה זו עשויה להישמע תמוהה, אחריה מתוך הנחה שאנו יודעים מהי, היא מביעה את הבלבול והספקנות שלנו באשר לאמת. בלבול זה נובע ממגוון הדתות והאמונות הסובבות אותנו, הגורמות לנו לתהות אם בכלל יש אמת, ואם כן, מהי ותהיה. האמת היא נמצאת. הספקנות מטילה ספק בקיומה של האמת. על פיה, אין כל אמת אובייקטיבית.

התשובה מצויה בתנ"ך, המבהיר מפורשות כי: "יהוה אלהים אמת הוא." (ירמיה י:). התנ"ך מעיד כי האמת שרירה וקיימת, ומזוהה עם האלוהים. למעשה, האמת נחשבת אחת מי"ג מעלותיו של אלוהים, הנמנות בספר שמות לד:ו (פסוק הנכלל בתפילות ראש השנה ויום כיפור). מעניין לציין כי מעלה זו היא השביעית ברשימה, וממוקמת בדיוק במרכז.

התנ"ך הוא יצירת המופת הנפוצה והאוניברסלית ביותר שידעה האנושות, האמת היא מעלה אלוהית, ולכן מעודה. זהו הספר המתורגם ביותר בעולם, אינה נובעת מתוכנו אלא ממקור חיצוני – מאלוהים. מכך עולה שאל לנו לחפש התרבות של עמים רבים ובדתות השונות.

מאת: ד"אק דוקאן
מאנגלית: שולמית גלאור

שמע ישראל – לימודי תנ"ך בהתכתבות
הוצאת "חיים ושלום"
ת.ד. 592, ירושלים, 94186

בני, תורת אל תשפח; ומצותי, יצר לִבְךָ. כי אֵיךְ ימים, וְשָׁנֹת חַיִּים וְשָׁלוֹם, יוֹסִיפוּ לָךְ. משלי ג:א,ב

כל הזכויות שמורות: אין להעתיק, לאחסן או להעביר נתונים בכל צורה או אמצעי, אלקטרוני מכני, צילום, הקלטה, או אחר ללא רשות מוקדמת מבעלי הזכויות. Shabbat Shalom © 2006

שיעור בשארית

אלוהי ישראל

1. מה נאמר בכתבי הקודש על אנשים המפקפקים בקיומו של אלוהים?

"אמר נבל בלבבו: אין אלהים." (תהילים יד:א).

2. מדוע אין טעם לנסות להוכיח את קיומו של אלוהים?

* "קיומו של אלוהים הוא עובדה שרירה וקיימת בכתבי הקודש, המופיעה כבר בפסוק הראשון בבראשית, ולא נעשה כל ניסיון להוכיח זאת." (ברשית א:א')

"בְּטָרֶם, הַרְיֵם יְלָדוֹ - וַתַּחֲלֹל אֶרֶץ וַתִּבֵּל; וּמַעֲוֹלָם עַד-עוֹלָם, אֵתָהּ אֵל." (תהילים צ:ב).

3. מהו הביטוי השכיח ביותר לקיומו של האל?

* אלוהים חי!

"כי חי-יהוה, המושיע את-ישראל." (שמואל א' יד:לט).
"בזאת תדעו, כי אל חי בקרבכם..." (יהושוע ג:י).

4. מדוע אין לתאר את אלוהים?

* משום שאלוהים הוא יחיד במינו ו"אין כמוהו".

"ואל-מי, תדמיון אל; ומה-דמות, תערכו לו." (ישעיהו מ:יח).
"על-כן גדלת, יהוה אלהים: כי-אין כמוך, ואין אלהים זולתך..." (שמואל ב' ז:כב).

הערות אישיות

שבע שאלות

* סיפור תלמודי. "אמר קיסר לר' יהושע בן חנניה: "ברצוני לחזות באלוהיך". ענה לו: "לא תוכל לחזות בו", ובעודו מצביע לעבר החמה (של ימי תמוז) אמר: "הסתכל עליה." השיב קיסר: "אינני יכול." "אמר לו ר' יהושע: "אמרת כי אינך יכול להביט בחמה המסנוורת את עיניך, לא כל שכן להביט בשכינה האלוהית." (תלמוד בבלי, חולין נט:ב).

5. היכן נמצא אלוהים?

* אלוהים נמצא בכל מקום!

"אֵנָה, אֵלֶיךָ מְרוֹחֵךְ; וְאֵנָה, מִפְּנֵיךְ אֶבְרָחָה. אִם אֶסֶק שָׁמַיִם, שָׁם אֶתָּה; וְאֶצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּגֶד." (תהילים קלט:ז). "הַשְּׂקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ מִן-הַשָּׁמַיִם...!" (דברים כו:טו), (השוו עם תהילים קיג:ה).

6. כיצד נרמז בכתבי הקודש כי אלוהים הוא ישות מוחשית?

"וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם אֱלֹהִים בָּרָא אֹתוֹ; זָכָר וּנְקֵבָה, בָּרָא אֹתָם." (בראשית א:כז).

* העובדה כי האדם נוצר בצלם אלוהים מרמזת על הדמיון בין בני האדם לאלוהים. אלוהי התנ"ך אינו ישות מופשטת או כוח ערטילאי. הוא מתואר כישות פיזית בעלת ידיים (בראשית מט: כד), אף (ישעיהו סה:ה), ופה (דברים ח:ג). אלוהים הוא ישות מוחשית וגופנית בדומה לאדם. הוא הולך (דברים כ:ד; בראשית ג:ח), מדבר (בראשית יז:כב; ישעיהו סה:יב), נלחם (בראשית לב:כה-ל; שמות יד:כה), ואפילו נוגע (בראשית ב:ז; לב:כה; תהילים כג:ה).

7. אילו שני שמות תנ"כיים מביעים את עליונותו של האלוהים ואת הווייתו הנצחית השוכנת בכול?

"בראשית, בָּרָא אֱלֹהִים, אֶת הַשָּׁמַיִם, וְאֶת הָאָרֶץ." (בראשית א:א).

הערות אישיות

שבע שאלות

הערות אישיות

"וַיִּצַד יְהוָה אֱלֹהִים אֶת-הָאָדָם, עֵמֶר מִן-הָאֲדָמָה, וַיִּפַּח בְּאַפָּיו, נְשֵׁמַת חַיִּים; וַיְהִי הָאָדָם, לְנֶפֶשׁ חַיָּה." (בראשית ב:ז).

* השם אלוהים שנגזר מן השורש "אלה" (אדיה, רב-כוח, עליון), מביע את עלאיותו ועליונותו של האלוהים (בראשית א).

* את השם יְהוָה נהוג לבטא כ"אדוני" או "השם". ("הַשֵּׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה..." (דברים כח:נח). השם יהוה נגזר מן השורש היה, כלומר נמצא, וגם מהשורש הוה, המורה על מציאות, קיום ודיבור. השם יהוה כולל את כל אופני ההווה: היה, הווה ויהיה, ורומז כי הבורא קיים בכל זמן ועידן, ושוכן בכל. (בראשית ב; השוּו עם שמות ג:יד).

* על פי חכמי ישראל, השם אלוהים מציין את המשפט האלוהי, והשם יהוה את החסד האלוהי. "אמר הקדוש ברוך הוא למשה: "חפץ אתה לדעת את שמי? מעשי מעידים על שמי. כאשר אני שופט את ברואי אני אלוהים... וכאשר אני מרחם על הבריאה אני נודע בשם המפורש – (יהוה)" (בראשית רבא לג:ג).

8. כיצד מתגלה אלוהים לבני האדם?

* **בטבע:**

"הַשָּׁמַיִם, מִסִּפְרֵים כְּבוֹד-אֱלֹ; וּמַעֲשֵׂה יְדֵיו, מַגִּיד הַרְקִיעַ." (תהילים יט:א) (השוּו עם שמות ג:טו).

* **בהיסטוריה:**

"אֲנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים." (שמות כ:ב). (השוּו עם שמות ג:טו).

* **בהתנסות אישית:**

"וַיְהִינָה פֶקֶד אֶת-שָׁרָה, כַּאֲשֶׁר אָמַר; וַיַּעַשׂ יְהוָה לְשָׂרָה, כַּאֲשֶׁר דָּבַר וַתַּהַר וַתֵּלֶד שָׂרָה לְאַבְרָהָם בֶּן, לְזִקְנָיו, לְמוֹעֵד, אֲשֶׁר-דָּבַר אֱלֹהִים." (בראשית כא:א-ב). (השוּו עם שמות ג:ה-ו; דניאל ו:כב).

אברהם ושרה

הערות אישיות

9. כיצד חווה אברהם את קרבתו של אלוהים?

"וַיֹּשֶׁא עֵינָיו, וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים, נֹצְבִים עִלָּיו; וַיֵּרָא, וַיֵּרָץ לְקִרְיָתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל, וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה. וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי, אִם נָא מְצֹאתִי חַן בְּעֵינֶיךָ, אַל נָא תַעֲבֹר מֵעַל עַבְדְּךָ." (בראשית יח:ב-ג).

* אברהם פונה תחילה אל שלושת האנשים בשם "אדוני", המשמש בדרך כלל כפניה לאלוהים. מיד לאחר מכן, הוא פונה אליהם בגוף שני יחיד ואומר: "בעיניך", בשעה שהוא מדבר אל שלושה אנשים.

"וַיִּפְגְּוּ מִשָּׁם הָאֲנָשִׁים, וַיֵּלְכוּ סְדֻמָּה; וַאֲבָרָהָם עֹדְדָנוּ עִמָּד, לִפְנֵי יְהוָה." (בראשית יח:כב).

* מן הכתוב עולה כי ה' היה אחד משלושת "האנשים" שביקרו את אברהם, משום שרק שניים מהם הלכו לסדום, ואילו ה' נותר בנוכחות אברהם. "וַיִּבְאוּ שְׁנֵי הַמַּלְאָכִים סְדֻמָּה..." (בראשית יט:א).

10. כיצד חווה יעקב את קרבתו של אלוהים?

וַיִּנְתֵּר יַעֲקֹב, לְבָדּוּ; וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ, עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר." (בראשית לב:כה), (השוו עם פסוקים כה, ל).

11. כיצד חווה משה את קרבתו של אלוהים?

"וַיִּרְדַּד יְהוָה בְּעֵינָיו, וַיִּתְנַצֵּב עִמּוֹ שָׁם; וַיִּקְרָא בְּשֵׁם, יְהוָה. וַיַּעֲבֹד יְהוָה עַל-פְּנֵיו, וַיִּקְרָא, יְהוָה יְהוָה, אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אֶרֶךְ אַפַּיִם, וְרַב-חֶסֶד וְאֱמֶת. נֹצֵר חֶסֶד לְאֵלִפִּים, נֹשֵׂא עוֹן וְנִשְׁעוּ וְחִטָּאָה; וְנִקְהָ, לֹא יִנְקָה - פֶּקֶד עוֹן אָבוֹת עַל-בָּנִים וְעַל-בְּנֵי בָנִים, עַל-שְׁלֵשִׁים וְעַל-רַבְעִים." (שמות לד:ה-ז).

12. כיצד חוו בני ישראל את קרבתו של אלוהים?

* בענן ובמשכן

שמע ישראל

הערות אישיות

"וַיִּכַּס הָעֲנָן, אֶת-אֹהֶל מוֹעֵד; וַכְּבוֹד יְהוָה, מָלَأ אֶת הַמִּשְׁכָּן וְלֹא יָכַל מֹשֶׁה, לְבֹא אֶל אֹהֶל מוֹעֵד כִּי שָׁכַן עָלָיו, הָעֲנָן; וַכְּבוֹד יְהוָה, מָלَأ אֶת הַמִּשְׁכָּן. וּבַהֲעֵלֹת הָעֲנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן, יִסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּכָל מַסְעֵיהֶם." (שמות מ: לד-לו).

* המילה שכינה נגזרת מהשורש "שכן" המקושר לענן ששכן על המשכן, וממאמר אלוהים "ושכנתי בתוכם" (שמות כה: ח); היא מבטאת בלשון המשנה את קרבתו של אלוהים לעמו ואת השגחתו עליהם. (מדרש רבא ו: יג).

בהקרבת קורבנות לה'

"עֲלֵת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם, פֶּתַח אֹהֶל-מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה, אֲשֶׁר אֹנֵד לָכֶם שְׁמֹה, לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שְׁמֹה, לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל; וְנִקְדַּשׁ, בְּכַבְדִּי." (שמות כט: מב-מג).

* המילה קורבן נגזרת מהפועל קרב שממנו אף נגזרת המילה קרבה.

ברוח הקודש

"וַיִּזְכֹּר יְמֵי-עוֹלָם, מִוִּשְׁה עֲמוֹ; אִיִּה הַמַּעֲלָם מִיּוֹם, אֶת רַעִי צֹאנוּ - אִיִּה הַשָּׁם בְּקִרְבֹּנוּ, אֶת רוּחַ קִדְשׁוֹ." (ישעיה סג: יא).

* המילה רוח מרמזת על נוכחותו של אלוהים בכל מקום, כולל בתוכנו, בדומה לאוויר לנשימה הסובב אותנו וממלא אותנו.

13. מהו הקשר שבין מלאך האלוהים ליהוה?

* מלאך האלוהים ויהוה הם אותה ישות

"וַיְהִי הַלַּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמִים בְּעֲמוּד עָנָן, לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ, וְלַיְלָה בְּעֲמוּד אֵשׁ, לְהָאִיר לָהֶם לְלַכּוֹת, יוֹמִים וְלַיְלָה." (שמות יג: כא). **"וַיִּסַּע מְלָאֲךָ הָאֱלֹהִים, הַהֲלֵךְ לִפְנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיִּלֶּךְ, מֵאַחֲרֵיהֶם; וַיִּסַּע עֲמוּד הָעָנָן, מִפְּנֵיהֶם, וַיַּעֲמֵד, מֵאַחֲרֵיהֶם." (שמות יד: ט).**

* הגר פגשה את מלאך יהוה במדבר (בראשית טז: ז-יא). בהמשך נאמר כי: **"וַיְהִי הָאֱלֹהִים הַהוּא הַדֹּבֵר אֵלֶיהָ" (שם פ' יג).** משה חזה במלאך ה' בסנה הבועה, **"וַיֵּרָא מְלָאֲךָ יְהוָה אֵלָיו, בְּלַבַּת-אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה"**

(שמות ג:ב). בהמשך האירוע מדבר משה עם אלוהים. גדעון מדבר לחילופין עם ה' ועם מלאך ה'. (שופטים ו:יא-כד).

14. מה נאמר בתנ"ך על הדרך שבה בני האדם אמורים להתייחס לאלוהים הכביר והכל יכול, שאף אוהב את ברואיו ומעניק להם יחס אישי?

* אלוהים משתוקק שנכיר אותו באופן אינטימי. המילה "ידע" מקושרת בתנ"ך לקיום יחסי מין. (בראשית ד: ו, יז; יט:ח).

15. האם אפשר להאמין באלוהים אחרי השואה?

"לשמע-אזן שְׁמַעְתִּיךָ; וְעַתָּה, עֵינֵי רְאִיתִיךָ." (איוב מב:ה).

"גם כי אלך בגיא צלְמוֹת, לא איבא רע, כי אתה עֲמֹדִי; (תהילים כג:ד).

* "אני מאמין שאחרי אושוויץ, איננו יכולים לדבר על אלוהים; אנחנו יכולים רק... לדבר אל אלוהים". אלי ויזל.²

* אנשים רבים עדיין תוהים: מדוע אלוהים, אלוהי המשפט והאהבה, האל הכל-יכול ורב החסד, הניח לשואה להתרחש? בשיעור 3, העוסק בסוגיית הרשע והסבל, נדון בשאלה ונסה למצוא לה מענה.

הערות אישיות

שמע ישראל

הערות אישיות

השם - אלוהי ישראל¹

קשה לדבר ואפילו לחשוב על אלוהים מבלי להתחלחל, לא רק משום שה' הוא האלוהים, אלא מפני שתודעתנו והווייתנו מוגבלות. כל השערותינו על האלוהים לוקות תמיד בחסר. אלוהים נמצא הרבה מעבר לתפיסתנו ולכל ניתוח תיאולוגי שלנו. כאשר משה פנה לאלוהים וביקש לדעת מיהו, ענה לו אלוהים בנימה אירונית: "אהיה אשר אהיה".

במילים אחרות: "זהותי איננה מעניינך. כשניפגש אתה תופתע. בינתיים, לא תוכל להגביל אותי בהגדרותיך ובהשערותיך התיאולוגיות, ואין טעם שתנסה להוכיח את קיומי". ואכן, אלוהים אינו אמיתה או רעיון הנובעים מרצף טיעונים הגיוני. קיומו לעולם אינו מוטל בספק. רק הכסיל מעז לחשוב בליבו: "אין אֱלֹהִים." (תהילים יד:א). קיומו של אלוהים הוא עובדה שרירה וקיימת, לפני ומעל הכול: "בְּטָרְם, הָרִים יִלְדוּ וְתַחֲלֹל אָרֶץ וְתַבַּל; וּמַעֲלָם עַד-עוֹלָם, אֶתָּה אֵל." (תהילים צ:ב).

התנ"ך פותח בהנחה ברורה, שאין עליה עוררין, כי אלוהים קיים: "בְּרֵאשִׁית, בְּרָא אֱלֹהִים..." (בראשית א:א). הביטוי הנפוץ ביותר בתנ"ך המתאר את ממשותו של האלוהים, מצהיר כי אלוהים חי. דבר זה מאפיין ומייחד אותו בהשוואה לאילי העץ, האבן והחומר, שיש להם עיניים ואוזניים, אך אינם רואים ואינם שומעים. (תהילים קטז:ה-ו). אלוהי ישראל הוא אלוהים חי (יהושוע ג:י; שופטים ח:יט; שמואל א' יד:לט; תהילים פד:ג). אלוהים מתוודע אלינו באמצעות החיים. הוא מתגלה בבריאה, ביופיו של הטבע ובכל גווני החיים. (תהילים יט:א). מעל לכול, הוא מתגלה באירועי ההיסטוריה. אלוהי ישראל שיחרר את בני ישראל מעבדות במצרים (שמות כ:ב), והעלה ארצה את גולי בבל (ירמיה כט:י). עם זאת, הוא יצר קשר אישי עם אברהם, יצחק ויעקב (שמות ג:ו), והוא האל העונה לתפילותינו ודואג לכל צרכינו (דניאל ו:כב). אלוהי התנ"ך אינו ישות מופשטת או כוח ערטילאי. הוא מתואר כישות פיזית בעלת ידיים (בראשית מט:כד), אף

מפגש עם אברהם

הערות אישיות

(ישעיהו סה:ה), ופה (דברים ח:ג). אלוהים הוא ישות מוחשית וגופנית בדומה לאדם. הוא הולך (דברים כ:ד; בראשית ג:ח), מדבר (בראשית יז:כב; ישעיהו סה:יב), נלחם (בראשית לב:כה-ל; שמות יד:יד, כה), ואפילו נוגע (בראשית ב:ז, לב:כה; תהילים כג:ה).

ברור שאין להבין תיאור זה כפשוטו. הוא נועד ללמדנו כי אלוהים הוא ממשי בדיוק כמונו. הדמיון שבין אלוהים וברואיו ממחיש את הרעיון (בראשית א:כז). ואולם למעשה, התנ"ך מציג את אלוהים באור סותר. מצד אחד, אלוהים מתואר כישות עליונה הנמצאת מעבר לכל תפיסה אנושית. איש אינו יכול לראות אותו (שמות לג:י), ולכן, אין לתאר אותו בשום דמות, צורה או תמונה. (שמות כ:ג). אלוהים מרוחק מאיתנו מרחק אינסופי, הוא אינו ניתן להשגה, ואיש אינו יכול לשלוט בו או להבינו. הוא שוכן בשמיים (דברים כו:טו; תהילים קיג:ט; ישעיה יד:יג-יד).

מצד שני, אלוהים נמצא בכל מקום. "אֵנָה, אֵלֶיךָ מְרוֹחֵךְ; וְאֵנָה, מִפְּנֵיךְ אֶבְרַח. אִם אֶסֶק שְׂמִים, שָׁם אֶתָּה; וְאֶצִּיעָה שְׂאוֹל הַנֶּזֶק. אֶשָּׂא כְּפִי-שָׁחַר; אֶשְׁכְּנֶה בְּאַחֲרֵית יָם. גַּם-שָׁם, יִדְּךָ תִּנְחַנְּנִי; וְתִאחַזְנִי יְמִינֶךָ. וְאָמַר, אֶךְ-הַשֶּׁךְ יְשׁוּפְנִי; וְלִלְהָ, אֹר בְּעַדְנִי. גַּם הַשֶּׁךְ לֹא יַחֲשִׁיךְ מִמֶּךָ; וְלִלְהָ, כִּיּוֹם יָאִיר כְּחֹשֶׁכָה, כְּאוֹרָה." (תהילים קלט:ז-יב).

למעשה, כבר בהתחלה, התנ"ך מחדד את הסתירה הזו. סיפור הבריאה הראשון (בראשית א:א - ב:ד) מציג את אלוהי היקום בתור אל מרוחק ונעלה, ואילו סיפור הבריאה השני (שם ב:ד-כה) מציג אל המעורב בחיי ברואיו ומקיים עימם קשר קרוב. מעניין לציין כי שמותיו של אלוהים בקטעים הללו מתאימים להקשריהם. סיפור הבריאה הראשון מדבר על "אלוהים" - שם הנגזר מהשורש "אלה", שמשמעו אדיר, רב כוח, עליון. השם אלוהים מופיע בצורת רבים כדי להביע את עליונותו ורוממותו של אלוהים - הוא אלוהי האלוהים! סיפור הבריאה השני מציג שם נוסף לאלוהים: יהוה (השם המפורש) הנגזר מן השורש היה (כלומר נמצא), או הוה (המורה על מציאות, קיום ודיבור), ומביע את הימצאותו של אלוהים בקרב בני האדם. חכמי ישראל ביארו את השוני הלשוני והתיאולוגי הזה באופן הבא: "אמר הקדוש ברוך הוא למשה: "חפץ אתה לדעת את שמי? מעשי מעידים על שמי. כאשר אני שופט את ברואי אני אלוהים... וכאשר אני מרחם על

שבעה עשר

הערות אישיות

הבריאה, אני נודע בשם המפורש: יהוה." (בראשית רבא לג:ג). גיבורי התנ"ך חוו את קרבתו של אלוהים באורח יומיומי ומתמשך. אדם הראשון נוצר בידי אלוהים שנפח "באפיו נשמת חיים" – דבר המעיד על מגע פיזי קרוב (בראשית ב:ז). אלוהים דיבר עם אדם וחווה, וכן עם קין, נוח ושרה, וניהל עימם דיאלוג! התנ"ך מתעד את שיחותיו של אלוהים עם בני האדם. אחד הדיאלוגים הנוגע ללב יותר מכולם, הוא שיחתו של אברהם עם אלוהים. הכתוב מספר כי אברהם השתחוה בפני שלושת האנשים שביקרוהו, ואז פנה אל אחד מהם בשם "אדוני" (שמו של אלוהים), דיבר אליו בגוף שני יחיד ואמר: "...בעיניך." (בראשית יח:ג). בהמשך נאמר בברור כי שניים מתוך שלושת "האנשים" הללו הלכו לסדום (בראשית יט:א), ואילו "אַבְרָהָם עוֹדְנו עִמָּד, לְפָנַי יְהוָה." (בראשית יח:כב). סיפור זה מטריד ואפוף חידות, משום שהוא ממקם את אלוהים בחלל ובזמן, בתוך מגבלות הבשר. אך אברהם לא נראה מופתע או מזועזע; הוא משוחח ארוכות עם ה' ואפילו מתמקח איתו, ממש כמו תגרן בשוק. גם יעקב התנסה במגע פיזי קרוב עם האל. הוא נאבק עם האל, ובתום המפגש זכה בשמו החדש: ישראל. (בראשית לב:כט). משה נודע במסורת התנ"כית כאדם היחיד "אשר ידעו יהוה פנים אל פנים." (דברים לד:י). ואכן, איש לא זכה לקרבה כה רבה לאלוהים כמוהו. ה' עבר על פניו וקרא: "יְהוָה יְהוָה, אֵל רַחוּם וְחַנוּן, אֶרְךָ אַפַּיִם, וְרַב-חַסֵּד וְאֱמֶת. נִצַּר חֶסֶד לְאֱלֹפִים, נִשְׂא עֵוֹן וְפָשַׁע וְחַטָּאָה; וְנִקָּה, לֹא יִנְקָה, פֶּקֶד עֲוֹן אָבוֹת עַל בְּנֵים וְעַל בְּנֵי בָנִים, עַל שְׁלֵשִׁים וְעַל רַבְעִים." (שמות לד:ו-ז).

בני ישראל שנדדו במדבר חוו אף הם את נוכחות ה'. אלוהים שכן בקרבם באמצעות הענן (שמות מ:לד-לח). בשלב מאוחר יותר הנציחו חכמי ישראל את זכר ההתנסות הזו, כאשר טבעו את המילה שכינה (הנגזרת מהשורש "שכן"), המורה על נוכחות אלוהים בקרבנו.

מעניין לציין שהנביא ישעיה ראה את התנסותם של בני ישראל במדבר באור אחר. הוא העדיף לייחס אותה לרוח הקודש. באמצעות אותה "רוח" חזקה ונסתרת, שכנה גבורת אלוהים בקרבם. (ישעיה סג:יא). השכינה מקושרת כאן עם רוח הקודש, השוכנת בקרב העם, ומעניקה להם את הקרבה הרבה ביותר לאלוהים.

אברהם

הערות אישיות

התנ"ך מרבה לאזכר את השם מלאך יהוה, המזוהה לעיתים קרובות עם יהוה. הגר פגשה את מלאך ה' (בראשית טז:ז-יא), אך נאמר כי "יְהוָה (הוא) הַדַּבֵּר אֵלַיָּהּ" (בראשית טז:יג). בדומה, מלאך אלוהים הוא שנגלה בפני משה בסנה הבוער (שמות ג:ב), אך בהמשך הסיפור משה מדבר עם ה'. גם גדעון שוחח לחילופין עם מלאך ה' ועם ה' (שופטים ו:יא-כד). תרגום אונקלוס לבראשית טז:יג, זיהה אף הוא את מלאך ה' עם השכינה, התגלותה הממשית של נוכחות האלוהים.

הטקסים הדתיים וטקסי הקורבנות במקדש, העניקו אף הם לבני ישראל הזדמנויות להתקרב לאלוהים. אלוהים הבטיח לגבי מזבח הקורבן באוהל מועד: "אֲשֶׁר אֲנֹעַד לָכֶם שְׁמָה, לְדַבֵּר אֵלַיְךָ שָׁם." (שמות ט:מב). המילה הקרוב משמעה גם התקרב (ניגש סמוך אל), והיא משקפת את הבטחת ה' להיות קרוב.

מהלך זה של האלוהים, המקיים את הבטחתו להיוועד עם בני האדם, יורד מן השמיים ושוכן בקרב עמו, הוא מן התכונות הייחודיות ביותר של אלוהי ישראל. עמי המזרח-הקרוב העתיק האמינו באל ששכן בשמיים, אך רק אלוהי ישראל עזב את משכנו השמימי כדי להתגלות בפני בני האדם ולהקשיב להם. זהו השוני המהותי הקיים בין אלוהי האמת לאלילי אשור, שצוין על ידי דניאל: "ואולם יש אלוהים בשמים המגלה סודות, והוא הודיע למלך נבוכדנצר את אשר יהיה באחרית הימים..." (דניאל ב:כח, מארמית).

ייתכן כי זוהי הסיבה העיקרית לאמונתנו באלוהים – אלוהים מתוודע אלינו; ביכולתנו לשמוע את דברו, להכיר אותו באופן אישי, לחוות את אהבתו, כוחו, והשפעתו על חיינו ועל מהלך ההיסטוריה.

אפילו קיומו של הסבל בעולם ושתיקתו של האלוהים, פורשו על ידי הנביאים כסימנים לנוכחותו ולא להיעדרותו. באורח פרדוקסאלי, הנביא ישעיה מוצא דווקא בכך שאלוהים מסתיר את פניו את הסיבה להיותו האל האמיתי. "וְחִפְּיָתִי, לַיהוָה, הַמְסַתֵּיר פָּנָיו, מִבְּיַת יַעֲקֹב; וְקָנִיתִי לוֹ." (ישעיהו ח:יז). אכן, אמונה אמיתית באלוהים נבחנת בניסיונות המערערים עליה. למרות היעדרו וריחוקו של האל, אין אל אחר זולתו. אפילו אם אלוהים אינו מברך אותנו, אפילו אם עבודתנו אינה נושאת פרי, אפילו אם נראה לנו שהוא לא עונה לתפילותינו, קיומו לעולם אינו מוטל בספק; אנו מאמינים בו למרות זאת.

שמע ישראל

אמונתנו דומה לזו של אותם יהודים נרדפים שהסתתרו במערה בקולון שבצרפת, וחרטו על הקיר את "האני מאמין" שלהם: "אני מאמין בשמש גם כשאינה זורחת, אני מאמין באהבה גם כשאיני מרגיש בה, אני מאמין באלוהים גם כשהוא מסתתר."

רק אנשים שההינו להסתכן ולחוות את היעדרו של האל, חוו את נוכחותו. כל עוד אנו מצפים מאלוהים להגיב כמו מכונה המופעלת באמצעות מטבע ולענות לתפילותינו מוכנית, וכל עוד איננו מצפים שהוא יפתיע לעולם, הוא נותר בגדר רעיון או תיאולוגיה בלבד – הוא אינו אלוהים. סיפורו של איוב ממחיש זאת. רק לאחר שהתנסה בצער ובכאב רב, רק לאחר שהטיח כלפי האל את שאלותיו הנוקבות, הוא הודה לבסוף כי: "לְשִׁמְע־אֶזְן שְׁמַעְתִּיךָ; וְעַתָּה, עֵינֵי רְאִיתְךָ." (איוב מב:ה). ספר איוב גדוש הצהרות תיאולוגיות עמוקות על האלוהים. כל התיאולוגים כולם מתכנסים ומפשפשים בספריהם, אך רק איוב יכול לומר את האמת על האלוהים, משום שהוא היחיד המכיר אותו. זהו הפרדוקס שלמד אלי ויזל מטרגדיית השואה ומזיכרון תאי הגזים: "אני מאמין שאחרי אושוויץ איננו יכולים לדבר על אלוהים; אנחנו יכולים רק... לדבר אל אלוהים."²

הערות אישיות

2. Elie Wiesel, "Eine Quelle für die Hoffnung finden, Gespräch mit R.Boschert, Süddeutsche Zeitung, October 28/29, 1989, quoted in Hans Küng, Judaism: Between Yesterday and Tomorrow (New York: The Continuum Publishing Company, 1995), 727, n. 44

אפריל

הערות אישיות

תהיה
שירה
היהיה

שמות ג. יד

א

קטן